

Nebojša Stanojev

A dombói Szent György monostor bizánci ikonjai

A dombói Szent György-monostor építőanyagának nagy részét a helyi lakosság a Fruška gora északi lejtőin fekvő, Rakovac nevű falu házainak építéséhez hordta el, még azt megelőzően, hogy 1963-ban megkezdődhetett volna a terület régészeti kutatása. A törmelék között találtak rá a bronzból készült ikonokra.¹ Feljegyzések szerint szövetmaradványok is voltak rajtuk, ami csoportos leletre utal. A többi adat, a származási hely, mennyiség, mint általában a vásárolt leleteknél, tisztázatlan. Az újvidéki múzeumba 12 bronztárgy került be, az itt bemutatottakon kívül még a trónuson ülő Istenszülő két ikonja, Szent Prokopius, Szent Pantaleon, egy lovas harcos képe, valamint egy griffekkel díszített szalagtöredék.

A háromhajós román-kori bazilika a 12. század elején épült. Az első templom felépítését bizánci építőmesterekre és kőfaragókra bízta.² A templom és a bizánci ikonlelet arra utalhat, hogy keleti szertartású kolostort alapítottak, valószínűleg görög/bizánci szerzetesekkel. Az akkori *templonok* ikonjai az architrávon (koszmitiszen) helyezkedhettek el, nemesfémről és zománcból készültek.³ Az ikonlelet darabjai közül a Dééziszt a trónuson ülő Krisztus, Mária és Szent György ikonja alkothatja (III.33–34, III.36). A kereszt szárát (III.38) szándékosan rongálták meg még akkor, amikor eredeti helyén, liturgikus könyv fedőlapján volt. A szárat valószínűleg valamilyen féldrágakővel illesztették össze. Hasonló megoldásokat találhatunk a liturgikus könyveken kívül sztaurothékákon is.⁴ A Trónuson ülő Istenszülő-ikon (III.34) valamivel gyengébb kivitelezésű munka, amelyre utólag vésték rá a feliratot és a cizellált részleteket. Lehetséges, hogy triptichon középikonjáról van szó, a darab párhuzamai is bronzból készültek, kétoldalt szentek ikonjaival.⁵ Szent Miklós és Szent Vazul ábrázolása ereklyetartóhoz, diptichonhoz vagy triptichonhoz tartozhatott. (III.37). Az ereklyetartó zárjának fogantyútöredéke, bár nem része az ikonleteknek, de mivel a kolostor területén találták, és készítésének kora is megfelel az ikonok kronológiájának, szorosan kapcsolódik a monostorhoz.⁶ Hasonló jellegű nyitószerkezetet találunk egy 10–11. századi viking ereklyetartó lán.⁷ A karon látható indafonat és rombusz gyakori motívuma az elefántesont tárgyaknak, ikonoknak, ereklyetartóknak és poharaknak is.⁸ Szent György a bizánci uralkodók, így a Komnénosz uralkodóház védőszentje. A kolostor adományozóit védő ereklyék és ikonok is nyilvánvaló összefüggést mutatnak a 12. századi Bizánc udvari művészetével. Ez megnyilvánul a Szent Györgyöt, mint ünnevelt, győztes harcost ábrázoló ikonon, és az oroszlánal vívott harcot ábrázoló medalionon,⁹ hasonlóan a bronzszalag medalionjainak oroszlán- és a griff-ábrázolásain,¹⁰ és griff-fej látható a kereszt szárának díszítményei között is (III.38). A leletek között a trónuson ülő Krisztus és mindhárom

¹ Szekeres 1980, 79.

² Stanojev 2000, 392–393.

³ Лазарев 1967, 186.

⁴ Банк 1978, 32, 15/3. kép, 100, 78. kép.

⁵ Банк 1978, 64, 51. kép.

⁶ Zagreb, Arheološki Muzej, S-1837.

⁷ Muhl 1990, 307, t. 15/1, 6. 19/1.

⁸ Goldschmidt 1972, 83, 121; 1975, 13, 302; Даркевич 1975, 118–121.

⁹ Nagy S. 1974, 30; Даркевич 1975, 238, 242.

¹⁰ Nagy S. 1974, 32; Даркевич 1978, 242.

Trónuson ülő Mária-ikon nyilvánvaló udvari jellegzetességeket mutat. A bronzöntvényekről mára eltűnt az ezüstözés, és – ha volt – az aranyozás is.

A dombói Szent György-monostor Bizánc és Magyarország határterületére esik. Alapítását legkorábban Kálmán király uralkodásának idejére tehetjük, amikor a két uralkodóház jó viszonyban állt egymással, és ez a későbbi évtizedekben is fennmaradt. Ezen a területen gyakran változott a politikai és egyházi fennhatóság, és a legkülönbélebb művészeti és szellemi behatások érték. A Krisztus-ikon közel áll a bizánci Pantokrátor, de a nyugati Majestas Domini típusához is **(III.33)**. Az alakok megformálásában feltűnnek a román stílusú szobrászat jellegzetességei is. Viaszvesztéses technikára utalnak azok a részletek, amelyek finom szerszámok és könnyed alakítás nyomait viselik, mint például a görög majuszkula-feliratok és a ferdén vésett vonalakkal hangsúlyozott felületek.